

Національні інформпростори та інформаційні війни (особливості українського варіанта)

В статті аналізується поняття «інформаційні війни». Домінує думка, що на сучасному етапі розвитку технологій, ЗМІ (і електронні, і друковані) стають вагомим аргументом у стосунках як на міжнародному рівні, так і в середині держав. Нові технології можуть одночасно використовуватись і для завдання певних матеріальних збитків, і для ведення пропаганди. Особлива увага приділяється розвитку інформаційного простору в Україні.

В статті аналізується поняття «информационные войны». Доминирует мысль, что на современном этапе развития технологий, СМИ (и электронные, и печатные) становятся важным аргументом в отношениях как на международном уровне, так и внутри государств. Новые технологии могут одновременно использоваться и для нанесения определенных материальных потерь, и для ведения пропаганды. Отдельное внимание обращается на развитие информационного пространства в Украине.

В сучасних умовах активний розвиток інформаційної складової суспільства одночасно робить суспільство незахищеним саме в інформаційному плані. Ці обставини вимагають розробок як засобів інформаційного впливу, так і засобів інформаційної протидії, якими зможе скористатися суспільство, якщо його буде втягнуто в інформаційну війну.

До інформаційних війн дедалі частіше вдаються економічно сильні держави як до альтернативного методу впливу на так звані «підопічні» країни. Сьогодні американці серйозно говорять про те, що при можливій загрозі національним інтересам США або їхнім союзникам Вашингтон просто наśle на «знахабнілу» країну різновидність чуми, яка продукується за допомогою миші, клавіатури та певної кількості дисплеїв. Мова йде про використання досягнень комп'ютерних технологій кінця ХХ ст. для здійснення раптових атак на цивільні та військові інфраструктури противника (введення вірусу в комп'ютери на телефонних станціях, комп'ютерні «логічні бомби», що паралізують роботу залізниць, заповнення теле— та радіоефіру пропагандистськими посланнями тощо). Проте, в першу чергу, інформаційна війна — це, все-таки, пропагандистський вплив на людину.

Двадцять століття, взагалі, можна вважати «ерою пропаганди». Більшість американських дослідників (Е. Роджерс, Н. Сноу, Ф. Тейлор) вважають, що пропаганда — це спроба переконати людей і поводити себе в необхідному напрямку, пропаганда використовує комунікацію в інтересах тих, хто породжує цю комунікацію, тобто інтереси комунікатора є пріоритетними. Безперечно, що і рекламу, і паблік рілейшинз, і політичні кампанії можемо розцінювати також як пропаганду, оскільки в них присутня орієнтація на вигреш комунікатора. Саме в епоху інформаційного суспільства пропаганда отримала потужну технічну підтримку, яка дозволяє зацікавленим сторонам вдаватися до ведення інформаційних війн.

Російський вчений С. Расторгуєв так визначає поняття інформаційної війни: «Інформаційна війна між двома інформаційними системами — це відкриті та приховані цілеспрямовані інформаційні впливи систем одна на одну з метою отримання певного виграшу в матеріальній сфері» [1]. Проте варто зазначити, що не лише матеріальна сфера цікавить системи-учасниці. Інформаційні війни можуть вестися з різних причин: для знищення економічної системи країни, для викривлення національної свідомості, для спонукання народів до прийняття невірних суджень

та рішень, для зміни циклу прийняття рішень тощо.

Цікаво, що західні стандарти вимагають застосування інструментарія інформаційно-психологічного впливу лише проти чужої країни. Ось чому, більшість американців навіть не знає про існування такої урядової організації, як ЮСІА, оскільки агентство не діє на території власної країни. А на території України, так само як і в Росії, інформаційні війни ведуться, як правило, тільки всередині країни, і практично не відчутні за її межами

Інформаційна війна може мати два об'єкти впливу. З одного боку, це комп'ютери та інформаційні системи — комп'ютерний варіант війни. З іншого — масова та індивідуальна свідомість, тобто психологічний варіант інформаційної війни. Обидва ці варіанти мають різний інструментарій та різні засоби впливу. При комп'ютерній війні дії, в тому числі й повідомлення, мають деструктивний характер, щоб вивести з ладу інформаційну систему.

Одним із прикладів таких дій є проведення в Інтернеті різноманітних форумів та конференцій, які зараз стали досить поширеним методом, ніби для з'ясування «суспільної думки». Доволі часто в більшості таких обговорень бере участь набагато менше учасників, ніж заявлено. Іноді лише один — два спеціалісти імітують дискусії сотень, а часом і тисяч, людей з результатом на користь сторони-замовника (досягається це завдяки, так званому, «підсумковому голосуванню»). Під час проведення таких конференцій широко використовуються імена відомих людей, які мають авторитет в суспільстві, ніби вони беруть участь у обговоренні. Подібні віртуальні конференції проводилися НАТО та СРЮ під час війни в Югославії. Можливості мережі дозволяють використовувати відеоряд, різні публікації, фотографії для підсилення впливів на користувачів. Так, просербські сили під час своїх форумів напряму підключалися до сайтів, які містили фотоілюстрації та відеозаписи звірств бойовиків ОАК та бомбардувань НАТО. Ці матеріали мали колосальний емоційний вплив і таким чином змінювали погляди учасників обговорень щодо запропонованої теми. Крім цього, протягом віртуальної конференції на одному сайті, можна заблокувати сайт противника, в такому разі акція інформаційно-психологічної атаки стає потужною зброєю впливу на погляди, переконання, соціально-політичну ситуацію тощо.

Деструктивні дії комп'ютерного варіанту інформаційної війни недопустимі при веденні психологічної інформаційної операції. Інформація не повинна відрізнятись від звичайного повідомлення, інакше ним просто знехтують. Цей вплив спрямований на підсилення, вже існуючих в свідомості, поглядів-ініціатив. Тобто, така інформація вже присутня в свідомості (наприклад, вибір певного кандидата в президенти), підсилюється лише її мотивація.

На думку аналітичних служб Пентагона, саме комп'ютерні мережі на даний момент найбільш доступні для ведення широкомасштабної психологічної війни та інформаційно-психологічного впливу на населення різних країн світу. Найбільш зручною для цього є мережа Інтернет. Розвиток комп'ютерної техніки сприяв появі великої кількості професійних програмістів, які почали використовувати Інтернет для власних цілей. Мова йде про хакерів — людей, які виявляють інтерес до вивчення комунікаційних систем. Саме ця категорія стане основним елементом у випадку широкомасштабного психологічного впливу за допомогою Інтернету. Пропагандистська діяльність хакерів в Інтернеті ще досить нове явище, воно отримало назву «хективізм». Окрім хакерів-одинаків, в мережі діє цілий ряд незалежних комп'ютерних клубів та об'єднань, які займаються різноманітними пропагандистськими акціями. Як правило, вони активізуються при виникненні війн чи регіональних конфліктів.

Яскравим прикладом є війна в Чечні, де бої ведуться і на інформаційному полі також. Чеченський конфлікт став приводом до розгортання масивної інформаційної атаки проти Росії. За допомогою комп'ютерних мереж готували західну суспільну думку до можливості втручання у

внутрішні справи Росії за «косовським сценарієм». Штучно підігрівався інтерес до сервера «Кавказ-центра» — kavkaz.org. Через електронні і друковані ЗМІ було запущено «слуховий вірус» про те, що цей сайт зламали «російські хакери», але їх було викрито. Ця інформація просто спричинила бум відвідування сайту kavkaz.org., чого й добивався сам володар сайту. Насправді, ніяких замахів на цей сайт не було.

Інформаційно-психологічне протистояння було і під час балканського конфлікту. Югославська сторона звинувачувала західні ЗМІ у викривленні інформації про події в СРЮ, тому вони докладали максимальних зусиль для розповсюдження через Інтернет власної версії. Хоча вони суттєво програвали, оскільки не мали таких технічних та фінансових можливостей.

Проте, на нашу думку, країни з менш потужною інформаційною інфраструктурою також мають право на участь в інформаційній війні, користуючись маніпуляцією мас-медіа чи Інтернетом. Вони можуть підсилити свої можливості, вважає фахівець з міжнародних комунікацій Г. Почепцов, за рахунок підключення до чужої інформаційної інфраструктури, тим самим піднімаючись на рівень свого противника, яким би сильним він не був. В такому випадку проти противника використовують його зброю: проти сильного — сильну, проти слабого — слабку, але в будь-якому випадку достатню для завдання відчутної шкоди [2]. Спираючись на цю позицію, так вчинила сербська сторона. У відповідь на ракетно-бомбові удари НАТО сербські хакери атакували основний натовський сервер, перевантаживши його великою кількістю звернень (він не міг обробити таку кількість інформації). Таким чином, доступ до нього був заблокований протягом трьох днів.

Такого роду інформаційні операції дають зрозуміти, що процеси обробки інформації значно прискорилися, інформаційний простір формується більш динамічно. А, отже, на погрози варто реагувати в режимі реального часу, що значно змінює процеси підготовки спеціалістів у цій галузі. Країни СНД перебувають сьогодні в настільки невідгідному положенні стосовно чужого інформаційного впливу, а отже, для них доцільно розробити доктрину інформаційного стримування, яка повинна породжувати не лише відповіді на погрози, але й самостійно і активно виробляти інформацію, яка знизить рівень погроз. Доктрину інформаційного стримування впроваджують в життя спеціалісти, які спроможні інформаційно діяти в режимі швидкого реагування. Їм необхідно:

- реагувати інформаційно на негативні повідомлення;
- продукувати позитивну інформацію про себе, свою країну, її політику тощо;
- вміти використовувати в інформаційній боротьбі чутки (яскравим прикладом є процес обіленг так званої, чорної інформації (чуток) за допомогою Інтернету, коли ЗМІ, посилаючись на комп'ютерні джерела, передрукуюють інформацію з Інтернету).
- вміти використовувати сучасні інформаційні технології для продукування негативної інформації стосовно повідомлень, що творяться за межами країни;
- регулярно проводити моніторинг національного інформаційного простору, оскільки початкова стадія інформаційної війни, як правило, практично не відчутна.

Кваліфіковані спеціалісти в області інформаційних технологій дозволять сучасній державі перебувати в стані захищеності від погроз, які виникають всередині та за межами. Американські аналітики приділяють достатньо багато уваги аспекту інформаційного домінування, оскільки вбачають в такому домінуванні можливість позбавити противника інформації. Через це, вже практично кожен військовий вуз у США готує спеціалістів в сфері інформаційних війн. В Україні ще слабо розвинуто використання новітніх інформаційних технологій з метою пропаганди, фактично немає спеціалізованих навчальних закладів, які б готували фахівців з паблік рілейшинз,

комунікативної психології, інформаційного забезпечення тощо. ЗМІ завжди були потужним засобом пропаганди, проте на сучасному етапі робота в ЗМІ вимагає нового підходу, переорієнтації на нові технічні можливості (використання аудіовізуальних засобів масової комунікації — телебачення — потужніший вплив на масову свідомість завдяки візуальній картинці; активне звернення до новітніх засобів — Інтернету).

Хотілось би звернути увагу на особливості українського інформаційного простору. Як уже зазначалося, проблема полягає в тому, що інформаційні війни ведуться, як правило, всередині країни і мають деструктивний характер. Замість створення захисних бар'єрів від іноземних інфопливів, в Україні внутрішні інформаційні потоки працюють на знищення самосвідомості, впевненості у своїх (народних) силах і можливостях тощо. Власне, активно використовується психологічний варіант інформаційної війни.

Фінансово-політичні групи фактично монополюють інформаційний простір України. Під контролем олігархічних угруповань перебувають: загальнонаціональні канали, значна частина регіональних телекомпаній та радіостанцій, низка найбільш тиражних загальнонаціональних друкованих видань. Цей контроль використовується фінансово-політичними групами для просування власних інтересів. Як відомо, інформаційна функція є однією з основних функцій ЗМІ. Сьогодні, найважливішою функцією ЗМІ в Україні є здобуття їхніми власниками додаткового політичного капіталу. Окрім того, газета, радіостанція чи телеканал виконують роль засобу пропаганди діяльності органів державної чи місцевої влади або певного угруповання, яке їх фінансує.

Ще недавно обмеження свободи слова в Україні було реальністю, оскільки про це свідчив цілий ряд факторів:

— по-перше, це контроль за змістом інформаційних програм та газетних статей. Журналісти говорять про існування так званих «темників», спеціальних матеріалів інструктивного характеру з рекомендаціями чи прямими вказівками стосовно змісту інформаційних програм на всіх провідних загальнонаціональних теле— та радіоканалах.

— по-друге, перешкоджання функціонуванню ЗМІ та виконанню журналістами професійних обов'язків;

— по-третьє, тиск на ЗМІ за допомогою судових позовів та створення нерівних умов конкуренції.

— по-четверте, контроль у державних та комунальних засобах масової інформації. Фактично, вони є органами доведення до населення офіційної інформації, а також «правильної» інтерпретації подій. Система суспільного телебачення і радіо відсутня. Державні ЗМІ мають значні можливості щодо охоплення аудиторії. Зокрема, на 1 січня 2002 р. державний канал УТ—1 можуть бачити 96,2 % населення України (для порівняння: «1+1» — 90%, «Інтер» — 70%, ICTV — 25%, СТБ — 28%, «Новий канал» — 23%) [3];

— по-п'яте, насильство проти журналістів як форма політичної цензури.

Варто навести дані щодо утисків ЗМІ, здійснення політичної цензури, залякування, арешту, побиття, загибелі журналістів, які дає Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова [4].

За таких обставин навіть не може бути й мови про нормальне функціонування національного інформаційного простору. Він не здатний бути захисним фільтром від стороннього небезпечного втручання, бо всередині цього поля відбуваються постійні інформаційні війни, які не дають змогу зміцнитися позитивним інформаційним потокам, направленим на утвердження української держави, культури. Ось чому Україні необхідно подумати про свою інформаційну безпеку.

Примітки:

1. Расторгуев С. П. Информационная война. — М., 1998. — С. 109.
2. Почепцов Г. Г. Теория и практика информационных войн. — Ровно, 1999. — С. 56.
3. Політична цензура в Україні: Факти. Тенденції. Коментарі. — К., 2002. — С. 34.
4. Національна безпека і оборона. — 2002. — № 11. — С. 5.
5. Осенев В. Война в Інтернеті // Солдат удачі. — 2000. — № 3.
6. Почепцова А. Тримай зв'язок з політиком // ПК. — 2000. — № 9.
7. Почепцов Г. Имидж от фараонов до президентов. — К., 1997.

Петро Сіреджук
(м. Львів)

Німці Східної Галичини наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

У статті вперше у вітчизняній історіографії робиться спроба висвітлити процеси національного відродження німецької меншини Східної Галичини наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

В статье впервые в отечественной историографии делается попытка рассмотреть возрождение немецкого меньшинства Восточной Галиции в конце ХХ — в начале ХХІ ст.

В українській історичній науці проблема відродження німецької меншини в Східній Галичині в наші дні ще не стала предметом окремого наукового дослідження. Щоправда, на місцях, у обласних центрах: Івано-Франківську, Львові та Тернополі з'являються публікації про діяльність німецьких громад у цих містах. В. Васильчук, В. Шмідт, Р. Тхоржевський досліджували лише процеси консолідування німців обласних міст навколо культурно-освітніх організацій «Wiedergeburt»* та перші кроки їх діяльності. Поза їх увагою залишилися питання про заходи «Wiedergeburt» з відродження національної меншини та контакти між ними та співвітчизниками з інших регіонів України. Отже, метою розвідки є відтворити картину національно-культурного відродження німецької меншини Галичини за роки незалежності української держави [1].

Горбачовська «перебудова» попри волю її авторів сколихнула приспану енергію народних мас. Повсюдно в СРСР, зокрема й в Україні, почалися демократичні процеси, в які включилися не тільки представники корінної нації, але й національні меншини. Німецька меншина однією з перших, 16 вересня 1989 р., заснувала в Києві республіканське культурно-освітнє товариство «Wiedergeburt». Воно в той час розгорнуло серед 37,8 тисяч німців УРСР велику організаційно-роз'яснювальну роботу зі створення, насамперед в обласних центрах, регіональних відділень товариства. У числі перших німецькі обласні товариства утворилися в Києві, Івано-Франківську, Криму, Миколаєві, Львові, Херсоні, Сумах, Луганську, Харкові, Чернігові, Черкасах, Хмельницьку, Полтаві і Луцьку. Регіональні товариства у Східній Галичині очолили Е. Шрейдер (Івано-Франківськ) і М. Бендус (Львів) [2].

Встановлено, що офіційно німці України, в тому числі й досліджуваного регіону почали активно себе проявляти на початку 1991 р. Приводом до їх консолідації й активності стала підготовка до проведення в Москві у березні того року I з'їзду німців СРСР та Всеукраїнської конференції німців України. Піонерами в згуртуванні своїх сил у Східній Галичині виступили німці Станіслава. 2 лютого 1991 р. німці Івано-Франківська зібралися в приміщення штабу Народного Руху України і заснували національне товариство «Wiedergeburt», а також вибрали трьох делегатів на Всеукраїнську конференцію німців України. За даними ініціатора об'єднання